

Ibrahim GASHI

Lufta e Kosovës realpolitikë e sendërtimit të idesë së shtetit të Kosovës

Termi “realpolitikë” përdoret gjerësisht sot si sinonim i “politikës së bazuar në fuqi” dhe kuptohet si një qasje realiste ndaj politikës së jashtme, një traditë e nderuar që shtrihet nga Machiavelli dhe Bismarck në dijetarë e diplomatë të epokës së pasluftës së Dytë Botërore, si George Kennan dhe Henry Kissinger.

Gjatë shekullit të kaluar dhe veçmas pas Luftës së Dytë Botërore, baraspesha e rendit botëror ishte e bazuar gjerësisht në realpolitikën e dy superfuqive bashkë me aleancat e tyre politike dhe ushtarake. Është shumë interesante se si koncepti gjerman i realpolitikës ishte kontekstualizuar nga politikbërësit amerikanë gjatë Luftës së Ftohtë, duke e zëvendësuar konceptin idealistik të Uilsonit. “Nëse nuk ishte realist atëherë konsideroheshe utopist, shkruante John Bew.¹

Pas mbarimit të Luftës së Ftohtë edhe pse rendi botëror për një moment fitoi karakter unipolar i dominuar nga SHBA-ja, megjithatë realizmi mbeti teoria dhe praktika dominante në politikën e jashtme të shteteve, përfshi edhe vet Shtete e Bashkuara.

Edhe në kontekstin ballkanik, shtetet si Jugosllavia Federative gjatë Luftës së Ftohtë ndiqnin politikë realiste. Forcimi ekonomik ishte kryesisht i bazuar në industrinë e rendit dhe në fuqizimin e ushtrisë. Në mbarim të Luftës së Ftohtë kur shteti jugosllav filloi të shpërbëhej, disa nga republikat arritën shkëputjen e tyre më të lehtë edhe falë fuqisë

¹ John Bew, Realpolitik: A history, Oxford University Press: New York 2016, f. 110.

reale ekonomike dhe ushtarake që kishin. Madje, republikat si ajo e Serbisë nisur nga komponenta e realpolitikës së tyre, filluan të paraqiten kërcenim për lirinë dhe ekzistencën e pavarur të njësive tjera më të dobëta. Për pasojë kemi një kalvar të luftërave të përgjakshme ndëretnike të shkaktuara pikërisht nga nacionalizmi serb, i cili brutalisht po e manifestonte epërsinë e fuqisë së tij ndaj fqinjëve më të dobët. Fatkeqësisht, Kosova nuk e pati atë trajektore të transformimit, si shumica e vendeve postkomuniste. Këtu procesi i shkëputjes dhe realizimit të të drejtës së vetëvendosjes për Kosovën u pengua nga Serbia, duke ngritur të ashtuquajturën “çështjen serbe” përkatësisht rishikimin e pozitës së Serbisë në raport me dy krahinat autonome. Kjo shërbeu si pretekst për amandamentimin e Kushtetutës së vitit 1974, përkatësisht pjesës së saj që kishte të bënte me suprimimin e autonomisë së Kosovës dhe të Vojvodinës, akt ky që ndodhi më 1989.²

Kjo “zgjidhje” e njëanshme e çështjes së Kosovës, kur të gjitha njësitë tjera federale kishin shpallur dhe po vepronin në ndërtimin e shtet-kombeve të tyre, u tregua skajshmërisht e gabuar. Politika represive dhe përjashtuese ndaj popullsisë shumicë në Kosovë, pati si pasojë fillimin e një lëvizje paqësore të rezistencës, e cila kundruall vështirësive të shumta në organizim arriti të krijoj një rrjet të institucioneve të para të pushtetit paralel. Bazuar në rezultatet e referendumit (99.87%)³ të mbajtur ndërmjet 26 dhe 30 shtator 1991, si dhe në dy aktet e mëhershme, Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës të 2 korrikut 1990 dhe miratimin e Kushtetutës së re që e shpallte Kosovën

² Ibrahim Gashi, *Kosova: Rruga tek pavarësia, Road to Independence*, Prishtinë, 2012, 13; Shkelzen Maliqi, *The Albanian Intifada*, in Magas B., *The destruction of Yugoslavia*, (London-Verso1993), 250.

³ Howard Clark, *Civil resistance in Kosovo*, (Pluto Press-London, 2000), 73.

shtet të pavarur dhe Sovran të 7 shtatorit 1990, Kosova po synonte të hynte në rrugën e shkëputjes dhe ndërtimit të së ardhmes së saj të pavarur. Në funksion të këtij synimi partitë politike shqiptare, të tubuara në Këshillin Koordinues, më 24 maj të vitit 1992, organizuan zgjedhjet e para për Parlamentin dhe për presidentin e Kosovës.⁴

Të gjitha këto veprime shtetndërtuese në rrafshin formal, mbetën pothuaj një realitet fiktiv, duke arritur që tërë paralelizmi institucional të orientohej në ngritjen e institucioneve të arsimit paralel. “*Beteja për arsimin ishte në miniature beteja për Kosovën*”,⁵do të shprehej studiuesja Denisa Kostovicova. Ndërkaq, studiuesi Howard Clark theksonte: “*Edukimi po bëhej simboli qendror i shtetësisë së Kosovës*”.⁶

Duke e analizuar situatën pasuese, kjo periudhë është konsideruar nga studiuesit e huaj si pikënisje dhe fazë e parë e procesit të shtetndërtimit në Kosovë. Mirëpo, refuzimi apriori i Serbisë që të njihnte institucionet paralele të shqiptarëve të Kosovës dhe masat e rrepta policore për të penguar çdo formë të veprimit politik filluan gradualisht të ngushtonin çdo hapësirë për veprimin e këtyre të fundit. Një pjesë e madhe e aktivistëve, përfshirë deputetët nënshkrues të deklaratës së 2 Korrikut dhe anëtarët e Qeverisë së dalë nga zgjedhjet paralele tashmë ishin larguar nga vendi dhe vepronin në ekzil. Mbyllja e çdo perspektive ekonomike për mbijetesë dhe represioni sistematik ndikoi që një pjesë e madhe e rinisë së Kosovës të migroi jashtë vendit, kryesisht në vendet e EU Perëndimore. Në këtë situatë që po bëhej e

⁴ H. Clark, *Civil resistance in Kosovo*, 73-74.

⁵ Denisa Kostovicova, *Albanian Schooling in Kosovo, 'Liberty Imprisoned' in Kosovo*.

⁶ H. Clark, *Civil resistance in Kosovo*, 73-74.

pashpresë edhe faktori ndërkombëtar nuk kishte shumë zgjidhje për Kosovën. Në fakt, presioni mbi Serbinë po kufizohej vetëm brenda raporteve vjetore mbi shkeljen e drejtave të njeriut në Kosovë. Situata u bë shumë komplekse pas Marrëveshjes së Dejtonit. Këtu çështja e Kosovës nuk u përmend pothuaj as në mënyrë kontekstuale. Rrjedhimisht, ndërprerja e agresionit serb në BH dhe nënshkrimi i Marrëveshjes së Paqes, krijoi përshtypjen se Kosova s'mund dhe s'do të trajtohej si problem ndërkombëtar, por si çështje e brendshme e Serbisë, që kërkonte një zgjidhje për të drejtat etnike të popullsisë shumicë atje. Nga një këndvështrim politik, çështja e Kosovës po humbiste vëmendjen ndërkombëtare. Ajo kishte rënë tashmë në nivelet dytësore të agjendës të komunitetit të shteteve të fuqishme. Fokusimi i lidërshit kosovar vetëm në ruajtjen e sistemit të arsimit paralel, ndikoi që presioni ndërkombëtar mbi Serbinë të kufizohet vetëm në këtë segment. Në këtë frymë duhet parë edhe arritjen e marrëveshjes mbi rikthimin e godinave të arsimit, të arritur midis Prishtinës dhe Beogradit me ndërmjetësimin e fondacionit San Egidio e vitit 1996.

Studiues të huaj e kanë ngritur dilemën, por edhe konstatimin se LDK-ja mund të ketë pasur një politikë të fortë të paqes - të përqendruar në Pavarësinë si një qëllim final, por duke e lenë të hapur edhe mundësinë për opsione të tjera, si një fazë kalimtare, e duke u impenjuar më shumë tek një strategji më komunikuese me serbët, si përpjekje në ndërtimin e besimit të ndërsjellë dhe kjo në fakt po krijonte dilemën e madhe. Pra, diçka këtu nuk dukej se shkonte mirë. Qëllimi final (pavarësia) dhe strategjia për të arritur atë (rezistenca paqësore) nuk dukeshin të pajtueshme. Howard Clark në librin e tij të

përmendur, me të drejtë kishte ngritur dilemën: A ishte pavarësia në vete “opsion i luftës”?⁷

Kundërshtimi jo i dhunshëm, si strategji e vetme e lidërshiptit kosovar nën udhëheqjen e presidentit Rugova, dukej se po e vinte seriozisht në pikëpyetje arritjen e qëllimit final - pavarësisë së Kosovës.

Zërat kundërshtues të opsionit pacifist ishin në rritje. Mosgatishmëria e lidërshiptit aktual për të mbështetur lëvizjen studentore të protestës, sidomos atë të 1 tetorit 1997, i dha shtytje forcimit të këtyre zërave opozitarë. Për herë të parë shqiptarët e Kosovës nuk po flisnin me një zë përpara faktorit ndërkombëtar për të ardhmen e tyre. Në një takim me përfaqësuesit e një nisme gjermano-amerikane për gjetjen e një zgjidhje për çështjen e Kosovës, kryetari i PPK, zoti Adem Demaçi, kishte deklaruar se protestat duhet të vazhdojnë dhe masivizohen. Ato do ta ndihmojnë çdo nismë. Çfarë të pritët shprehej Demaçi, *të pritej autonomia?*⁸ Edhe profesori tashmë i ndjerë Esat Stavileci, në theksimet e tij, do të shprehej: “Besimin e vet në opsionin paqësor populli i Kosovës po e paguan shtrenjtë, me sakrificat që po bënë, duke qenë i vetëdijshëm se me këtë po e shtynë dhe po e vonon zgjidhjen e statusit të vetë”.⁹

⁷ *Po aty*, 203.

⁸ Bajram Kosumi, Koncept për mendimin e tij politik, “Brezi 81”, Prishtinë, 2001, f. 290.

⁹ Esat Stavileci, Theksime nga 1 000 prononcime, Shoqata e Intelktualëve “Jakova”, Gjakovë, 2007, f. 212.

Analisti David Hartsough, do të shkruaj: “Protestat studentore të zhvilluara në fund të vitit 1997, ishin përpjeka e fundit për të ruajtur debatin jo të dhunshëm si formë kryesore e veprimtimit politik”.¹⁰

Ndërlidhur më temën e shtruar për diskutim, kjo do të thotë se Kosova, tashmë po futej në etapën e dytë të shtetndërtimit të saj. Lufta çlirimtare e sapofilluar, shpërfilli gjithë mundësitë e kompromisit paqësor midis Prishtinës dhe Beogradit. Nga këndvështrimi politik lufta e rigjallëroi idenë e pavarësisë, apo më mirë me thënë, e zëvendësoi idenë e autonomisë, që mund të ofrohej si zgjidhje nga komuniteti ndërkombëtar, me idenë e pavarësisë. Lufta e pamundësoi deri në skajshmëri çdo zgjidhje të ndërmjetme. Për më shumë, lufta u pranua nga faktori ndërkombëtar si luftë e imponuar dhe tërësisht mbrojtëse. Edhe UÇK-ja u formua si domosdoshmëri e rrethanave të krijuara, kur populli i Kosovës kishte humbur gjithë shpresat për një të ardhme më të mirë. Përmasat dhe shkalla e organizmit të saj ishin magjepsë, do të shprehej profesoriamerikan Lester Brunno, kur vlerësohen rrethanat e rënda në të cilat ajo u krijua dhe arriti të veproi.¹¹

I vetëdijshëm për ndjeshmërinë që ka trajtimi i kësaj teme, kam dashur që të konstatojë vetëm atë që e thonë autorët e huaj, pa dashur të predikojë. Madje as titulli i kësaj kumtese nuk synon të predikojë asgjë. Në një version më të zgjeruar, për botim do të jepen edhe më shumë informacione dhe argumente që provojnë konstatimet e mësipërme.

¹⁰ David Hartsough, The nonviolent movement in Kosovo and Yugoslavia, a guest column, May 18, 1999, [http:// www.motherjones. com/special_repts Kosovo/ history.html](http://www.motherjones.com/special_repts/Kosovo/history.html).

¹¹ Lester Brunno, Kosovo Intervention and US Policy, San Francisko, 2001, f. 78.

Ndërkaq, në përmbyllje dua të nxjerr disa konkludime më të rëndësishme:

1. Procesi i pavarësisë në Kosovë, shikuar nga këndvështrimi historiko-politik, ka qenë proces shumë sfidues, jo vetëm për kosovarët, por edhe për komunitetin ndërkombëtar.

2. Ky proces ka ndjekur një trajektore të tillë që do të mund ta periodizonim në tri faza kryesore: Krijimi i disa strukturave paralele shtetërore “shtetit nën hije” 1990-1997, si pikënisje e idesë për një shtet të pavarur, “lufta çlirimtare” si rruga që i dha shpirt idesë së pavarësisë, si fazë e dytë, dhe administrimi ndërkombëtar i OKB-së, si periudha që ndihmoi në përgatitjen e vendit për formalizimin e pavarësisë, si fazë e tretë.

3. Periudha e rezistencës paqësore manifestoi dobësi të theksuara të cilat më së shumti janë rezultat i mosveprimit. Pra, mosbindja u shoqërua me mosveprim. Organet e shtetit paralel, Kuvendi dhe Qeveria, ishin plotësisht jovepruese. Kjo ia krijonte komoditetin pushtetit serb në Kosovë. Madje këto struktura të pushtetit paralel nuk ndodheshin fare në Kosovë. Funksionimi i arsimit paralel, si segment i vetmuar dha efekte të kufizuara. E tëra që autoritetet e Beogradit pranuan të bisedojnë, ishin vetëm çështja e kthimit të godinave shkollore për nxënësit shqiptarë. Dështimi më i madh i strategjisë së joviolencës ishte pamundësia e sensibilizimit të mjaftueshëm të faktorit ndërkombëtar. Ky i fundit, lëvizi vetëm në raste ku kishte luftë dhe viktima, por jo edhe në Kosovë.

4. Në aktualitetin ballkanik të fillimviteve të ‘90-ta të mpleksur me një mendësi të luftërave dhe të konflikteve më të përgjakshme, u provua se vetëm politika e mbështetur tek fuqia, pra realpolitika, mund të sillte ndryshime. Bosnja dhe Dejtoni qenë leksione për Kosovën.

Luftambrojtëse e UÇK-së me gjithë limitet e fuqisë së saj, arriti të krijojë një momentum të ri, ku faktori ndërkombëtar nuk mund të rrinte duarkryq. Madje, nuk mund të përmyllte dosjen e ish-Jugosllavisë, pa i dhënë zgjidhje edhe çështjes së Kosovës. Rrjedhimisht, fuqia e luftës çlirimtare solli komunitetin ndërkombëtar para vendimeve historike të ndërhyrjes ushtarake si forma e vetme për të ndal gjenocidin shtetëror dhe spastrimin etnik të Kosovës.

5. Administrimi ndërkombëtar i Kosovës erdhi vetëm pas fitores së UÇK-së dhe forcave të NATO-s mbi ushtrinë serbe përmes një marrëveshje ushtarake ndërkombëtare. Kjo provoi edhe njëherë definicionin më të vjetër për luftën se ajo është vazhdim i politikës me mjete të dhunshme. Serbia duke ju bindur konceptit të realpolitikës, u detyrua të ndërroi qëndrimin karshi Kosovës. Administrimi ndërkombëtar i Kosovës, si fazë e fundit e parapavarësisë së Kosovës, duhet konsideruar e rëndësishme për faktin e vetëm se krijoi një ambient ku mund të punohej në përgatitjet për shpalljen e pavarësisë.

6. Të tria këto faza në vetvete kanë rëndësinë e pakontestueshme të tyre. Ato duhet parë si hallka të pashkëputshme të një zinxhiri të cilat, me gjithë dobësitë që kanë manifestuar në momente të caktuara, e kanë plotësuar njëra-tjetrën. Por, pa asnjë dyshim, faza më përcaktuese dhe më vendimtare për fatin e Kosovës mbetet Lufta Çlirimtare e viteve 1997-1999. Ajo përbën realpolitikën që e sendërtoi idenë e pavarësisë dhe të shtetit sovran të Kosovës.

7. Nuk do të dëshiroja që këto konstatime të mia të shihen si qasje konformiste për të pajtuar polarizimet që rrjedhin nga kjo trashëgimi politike, por si një diskurs që duhet ta dominoj debatin akademik ndër ne. Kosova ka pas një proces të gjatë dhe të vështirë të çlirimit dhe mëvetësisimit të saj. Të gjitha ata që kontribuan në këtë mision, duhet

parë pa nihilizëm, ndaj dhe krejt në fund kam një sugjerim që për tema të tilla të debatohet në nivele të profesionistëve. Dua ta shoh edhe këtë konferencë të sotme që është vënë në funksion të këtij misioni, pra, misionit se historinë më të re të Kosovës duhet ta shkruajnë historianët me gjakftohtësi dhe paanësi maksimale.

